

Domsagohistorik

Motala tingsrätt

Text Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren

Ylva Blank

Henrik Borg

Elsa Trolle-Önnerfors

Johanna Roos

Göta Hovrätt – Östergötlands län – Motala tingsrätt

Från periodens början fram till 1718 tillhörde Göstrings, Lysings, Dals och Aska häraderna änkedrottning Hedvig Eleonoras livgeding.¹ Lysing, Dal och Aska ingick dessutom i en gemensam domsaga. Lysings härads bröts loss 1692 och förenades istället med Göstrings härad, som fram till dess utgjort en egen domsaga. Ytterligare förändringar ägde rum 1708. Lysing och Dals slogs ihop till en gemensam jurisdiktion och så skedde även med Aska och Göstring. Området återgick i kronans ägo 1719 då livgedinget försvann. Detta medförde dock inga judiciella förändringar. De fyra häraderna slogs ihop till en gemensam domsaga 1747, men det dröjde inte mer än sexton år (1763) innan man återgick till den tidigare indelningen. År 1850 gjordes nya ändringar. Göstring och Lysing slogs ihop till en gemensam domsaga (Göstrings och Lysings häraderna, se Mjölby tingsrätt). Samtidigt bildade Aska, Dal och Bobergs härad en ny jurisdiktion.²

Aska härad hade sin tingsplats i Motala sedan 1610-talet. I början hölls tinget på kungsgården Motala hus, som uppfördes 1607-1611. Byggnaden förföll med tiden, och omkring 1645 flyttades tinget till Sjökumla. Sjökumla fungerade som tingsplats i cirka trettio år innan häradsrätten flyttade tillbaka till Motala hus 1673. Domstolslokalerna hade då renoverats. Ett tingshus uppfördes i början av 1780-talet och användes fram till 1853 då ett nytt tingshus stod klart. Huset låg vid Motala gästgiveri, faktiskt på ofri grund på gästgiveriets mark.³

I slutet av 1600-talet hade Dals härad en tingsstuga invid Hogstads kyrkan. Tinget flyttades sedan till Örberga som var tingsställe fram till 1750. Tingsplatsen låg även denna gång vid kyrkan. På mitten av 1700-talet flyttades tinget till Nyby och därefter till Vadstena. Vadstena var tingsplats fram till 1907 då Motala blev tingsställe även för Dals tingslag (se nedan).⁴

Bobergs härad hade till en början sin tingsplats i Lönsås. Troligen fanns en tingsstuga väster om kyrkan. I slutet av 1600-talet flyttades tinget till Husbyfjöl (nuvarande Borensberg). Förhandlingarna hölls på gästgiveriet, som låg på torget i byn. År 1685 stod ett tingshus klart bredvid gästgiveriet. Husbyfjöl var tingsställe fram till 1907 då häradsrätten flyttade till Motala (se nedan).⁵

Aska, Dals och Bobergs häraderna slogs samman till ett enda tingslag med tingsplats i Motala. Den nybildade häradsrätten flyttade in i september 1907 i Aska härads gamla tingshus.⁶ År 1910 invigdes ett nytt tingshus som låg vid Motala norra infart. Huset låg i direkt anslutning till järnvägsstationen och polisstationen.⁷

Städerna Vadstena och Motala låg under rådhusrätt. Det äldsta rådhuset i Vadstena uppfördes någon gång på 1400-talet, och låg i ena hörnet av stadens torg.⁸ Byggnaden förstördes 1567

1 Livgeding var ett område där svenska änkedrottningar fick uppbära skatter och dylikt som underhåll. Systemet avskaffades 1720.

2 Almquist Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Stockholm Norstedts 1954, s. 318f.

3 "Motalabygd" 1972 s. 39. Se även material från Motala tingsrätt i arkivlådan (bilaga 1).

4 Se material från Motala tingsrätt i arkivlådan (bilaga 1).

5 Gottlieb, Björn: "Från det gamla Husbyfjöl och trakten däromkring", Borensberg 1967 (1944), s. 62ff.

6 Bihang till SFS 1906 nr. 30.

7 "Motala 100 år Motala historia utg. av Motala kommun", Motala 1981, s 146.

8 Zachrisson, Sune: "Vadstena rådhus. Byggnadens historia genom tiderna", Föreningen Gamla Vadstena småskriftserie nr 9 1963, s. 8ff.

då danska trupper satte staden i brand under det nordiska sjuårskriget. Rådhuset återuppfördes, men revs på 1720-talet för byggas upp ännu en gång. Byggnaden fick då sitt nuvarande utseende. Fram till 1728 fanns dessutom en mindre rådstuga i staden.⁹ Motala fick rådhusrätt 1881 då samhället blev stad. Rådhusrätten var ambulerande mellan åren 1881 och 1910. År 1910 donerades en före detta privatbostad från 1896 till Motala stad. Huset, som låg vid en större genomfartsgata i utkanten av centrum, gjordes sedan om till rådhus.¹⁰

År 1948 flyttades vissa delar av Folkungabygdens domsaga samt Bråbygdens och Finspånga läns domsaga över till Aska, Dals och Bobergs domsaga. Från Folkungabygdens domsaga överfördes Skänninge stad, Bjälbo, Allhelgona och Järstads socknar, och från Bråbygdens och Finspånga läns domsaga kom Godegårds och Tjällmo socknar.¹¹ Samma år lades Vadstena under landsrätt. Rådhusrätten drogs in, och staden förenades med Aska, Dals och Bobergs domsaga.¹²

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹³

Ytterligare kommunreformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. År 1965 förstärktes rådhusrätterna, och i början av 1970-talet trädde den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. År 1971 bildades Motala tingsrätt och domkretsen motsvarade området för de kommuner som tidigare ingått i Ask, Dals och Bobergs domsaga. Kansliet och det enda tingsstället placerades i Motala.¹⁴ Tingsrätten är idag inrymd i tingshuset från 1910.

9 Zachrisson s. 20ff.

10 "Motalabygd" 1972, s. 39; "Motala 100 år Motala historia utg. av Motala kommun", Motala 1981, s. 124ff och 148.

11 SFS 1947:495.

12 SFS 1947:563.

13 Från och med 1952 ingick följande område i Aska, Dals och Bobergs domkrets: Godegårds, Tjällmo, Borensbergs, Bobergs, Aska och Östgöta-Dals landskommuner samt städerna Skänninge och Vadstena (SFS 1950:445).

14 SFS 1969:586. Efter ytterligare kommunsammanslagningar på 1970-talet omfattar Motala tingsrätts domkrets Motala och Vadstena kommuner (SFS 1977:961 och 1982:996).

Aska härad

Domsagotillhörighet:

1680–1691	Med Lysings och Dals härad ¹⁵
1692–1708	Med Dals härad
1708–1747	Med Göstrings härad
1747–1762	Med Göstrings, Lysings och Dals härad
1763–1849	Med Göstrings härad
1850–1970	Dals och Bobergs härad ¹⁶

Tingsplatser:

1680–1970	Motala ¹⁷
-----------	----------------------

Häradshövdingar:

Gustaf Banér	fullm. 27.11.1678	1680-1689†
Nils Åkerman	fullm. 21.2.1689	1689-1706†
Carl von Rudbeck	fullm. 20.7.1706	1706-1747†
Israel Trolle	fullm. 26.6.1747	1747-1776
Jakob Munthe	fullm. 11.12.1776	1776-1793†
Nils Bethén	fullm. 22.7.1793	1793-1824†
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1824-1849
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1850–1854†
Carl Oskar Modig	fullm. 21.2.1855	1855–1872†
Carl Gustaf Östlund	fullm. 27.9.1872	1872–1881
Otto Emanuel Wijkmark	fullm. 6.8.1881	1881–1909†
Axel Fredrik Törner	fullm. 20.8.1909	1909–1938
Ragnar Wilhelm Seldén	fullm. 17.6.1938	1938–1950
Otto Anders Fredrik Schell	fullm. 2.12.1949	1950–1968
Bertil Adéll	fullm. ?	1968–1970

Dals härad

Domsagotillhörighet:

1680–1692	Med Aska och Lysings härad ¹⁸
1692–1708	Med Aska härad
1708–1747	Med Lysings härad
1747–1763	Med Göstrings, Lysings och Aska härad
1763–1849	Med Lysings härad
1850–1970	Med Aska och Bobergs härad ¹⁹

Tingsplatser:

–1750	Örberga
-------	---------

¹⁵ Dessa härad tillhörde före 1718 Hedvig Eleonoras livgeding

¹⁶ Domsagan fick benämningen Aska, Dals och Bobergs härad domsaga. Före 1906 bestod domsagan av tre tingslag men detta år beslutades att samtliga härad skulle förenas till ett tingslag. Det faktiska förenandet skedde efter sommaringet 1907.

¹⁷ Motala tingsplats sedan 1374

¹⁸ Tillhörde före 1718 Hedvig Eleonoras livgeding

¹⁹ Se andra fotnoten under Aska härad

1750–
–1907
1907–1970

Nyby
Vadstena
Motala

Häradshövdingar:

Zacharias Rehnberg	fullm. 28.5.1678	1680–1688†
Johan Carl Stiernhöök	fullm. 21.2.1688	1688–1691
Carl von Rudbeck	fullm. 27.10.1691	1691–1706
Jöran Stierneroos	fullm. 20.7.1706	1706–1710†
Johan Lagerberg	fullm. 18.7.1710	1710–1716†
Johan Lothigius	fullm. 29.5.1716	1716–1724†
Magnus Eneroth	fullm. 6.3.1724	1724–1737
Carl Stenholm	fullm. 12.4.1738	1738–1747 ²⁰
Israel Trolle	fullm. 26.6.1747	1747–1763
Elias Magnus Nordenstolpe	fullm. 9.5.1763	1763–1772
Anders Jansson	fullm. 29.7.1772	1772–1782
Carl Jakob von Strokirch	fullm. 20.3.1782	1782–1794
Ture von Nackreij	fullm. 19.6.1794	1794–1821†
Mats Weibull	fullm. 30.1.1822	1822–1838
Johan Abraham Tornérhielm	fullm. 21.9.1838	1838–1846
Lars Petter Eneqvist	fullm. 29.12.1846	1846–1849
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1850–1854†
Carl Oskar Modig	fullm. 21.2.1855	1855–1872†
Carl Gustaf Östlund	fullm. 27.9.1872	1872–1881
Otto Emanuel Wijkmark	fullm. 6.8.1881	1881–1909†
Axel Fredrik Törner	fullm. 20.8.1909	1909–1938
Ragnar Wilhelm Seldén	fullm. 17.6.1938	1938–1950
Otto Anders Fredrik Schell	fullm. 2.12.1949	1950–1968
Bertil Adéll	fullm. ?	1968–1970

Bobergs härad

Domsagotillhörighet:

1680–1762	Med Finspånga läns, Bråbo och Gullbergs härad
1762–1792	Med Gullbergs härad
1792–1849	Med Finspånga läns, Bråbo och Gullbergs härad
1850–1907	Aska och Dals härad ²¹

Tingsplatser:

–sent 1600-tal	Lönsås
sent 1600-tal–1907	Husbyfjöl (nuvarande Borensberg)
1907–	Motala

Häradshövdingar:

Anders Westeman ²²	fullm. 18.12.1680	1680–1689
Johan Aswer ²³	fullm. 25.8.1689	1689–1705†

²⁰ se Aska härad för perioden 1747–1763

²¹ Se andra fotnoten under Aska härad

²² Adlad Wästfelt

Anders Fägerstierna	fullm. 19.5. 1705	1705–1716
Lars Sandberg	fullm. 2.10.1716	1716–1721†
Gustaf Adolf Lagerfeldt	fullm. 11.5.1721	1721–1742
Anders Ahlgren	fullm. 29.5.1742	1742–1751†
Samuel Uggla	fullm. 1.6.1752	1752–1778
Elof Wetterman	fullm. 27.8.1778	1778–1792
Per Adolf Blidberg	fullm. 6.8.1781	1781–1795
Per Aschan	fullm. 3.12.1795	1795–1839†
Paul Gustaf Norin	fullm. 19.6.1840	1840–1849
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1850–1854†
Carl Oskar Modig	fullm. 21.2.1855	1855–1872†
Carl Gustaf Östlund	fullm. 27.9.1872	1872–1881
Otto Emanuel Wijkmark	fullm. 6.8.1881	1881–1909†
Axel Fredrik Törner	fullm. 20.8.1909	1909–1938
Ragnar Wilhelm Seldén	fullm. 17.6.1938	1938–1950
Otto Anders Fredrik Schell	fullm. 2.12.1949	1950–1968
Bertil Adéll	fullm. ? 1968–1970	

Bråbo härad

Häradshövdingar

Aska härad

Gustaf Banér	fullm. 27.11.1678	1680-1689†
Nils Åkerman	fullm. 21.2.1689	1689-1706†
Carl von Rudbeck	fullm. 20.7.1706	1706-1747†
Israel Trolle	fullm. 26.6.1747	1747-1776
Jakob Munthe	fullm. 11.12.1776	1776-1793†
Nils Bethén	fullm. 22.7.1793	1793-1824†
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1824-1849
Lars Petter Eneqvist	fullm. 29.12.1846	1850-1860†
Johan Olof Söderholm	fullm. 21.8.1860	1860-1880
Simzon Koch	fullm. 15.10.1880	1880-1889†
Carl Axel Hugo Landegren	fullm. 18.4.1890	1890-1905
Erik Gustaf Hjalmar Petersson	fullm. 5.6.1905	1905-1936†
Alvar Henning Montelius	fullm. 13.3.1936	1936-1947
Herbert Fagerström	fullm. 20.6.1947	1947-1958
Tage Carl August Silfversköld	fullm. ?	1959-1970

Dal m.fl härad (sedermera Aska, Dals och Bobergs domsaga)

Zacharias Rehnberg	fullm. 28.5.1678	1680–1688†
Johan Carl Stiernhöök	fullm. 21.2.1688	1688–1691
Carl von Rudbeck	fullm. 27.10.1691	1691–1706
Jöran Stierneroos	fullm.20.7.1706	1706–1710†
Johan Lagerberg	fullm. 18.7.1710	1710–1716†
Johan Lothigius	fullm. 29.5.1716	1716–1724†
Magnus Eneroth	fullm. 6.3.1724	1724–1737

Carl Stenholm	fullm. 12.4.1738	1738–1747 ²⁴
Israel Trolle	fullm. 26.6.1747	1747–1763
Elias Magnus Nordenstolpe	fullm. 9.5.1763	1763–1772
Anders Jansson	fullm. 29.7.1772	1772–1782
Carl Jakob von Strokirch	fullm. 20.3.1782	1782–1794
Ture von Nackreij	fullm. 19.6.1794	1794–1821†
Mats Weibull	fullm. 30.1.1822	1822–1838
Johan Abraham Tornérhielm	fullm. 21.9.1838	1838–1846
Lars Petter Eneqvist	fullm. 29.12.1846	1846–1849
Carl Gustaf Bolin	fullm. 7.9.1824	1850–1854†
Carl Oskar Modig	fullm. 21.2.1855	1855–1872†
Carl Gustaf Östlund	fullm. 27.9.1872	1872–1881
Otto Emanuel Wijkmark	fullm. 6.8.1881	1881–1909†
Axel Fredrik Törner	fullm. 20.8.1909	1909–1938
Ragnar Wilhelm Seldén	fullm. 17.6.1938	1938–1950
Otto Anders Fredrik Schell	fullm. 2.12.1949	1950–1968
Bertil Adéll	fullm. ?	1968–1970

²⁴ se Aska härad för perioden 1747–1763